

دیوبند صوبی

ایکٹھی سنہ

دار الفنون
الہیاء و کتابت و ترمیم و عمارت

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

کانون ثانی ۱۹۲۸

استانبول — یکی مطبعہ
۱۹۲۸

ابوالحسن الاشعري نك (باب الابواب) اها ليسنه يازديني مکتوب

مقدمه

مملکت مزده علمی تبعلر ایچون یکی بر ساحه آجیلدیغنی کورینورز. بوساحه، احکام و نتایج استخراج ایتمدن اول، عناصر طوبی الامق غایه سنی استهداف ایدن علمی آراشیدیرمه لر در. اسلام محیطنده انکشاف ایدن دینی صفحه لری و بالخاصه مذهب مجادله لرینی تدقیق ایتمک ایچون قدیم منبع لر دن حرکت ایتمک ضرورتی وارد. بو مقصدله الهیات مجموعہ سنک کچن نسخه سنده مذهب مناقشه لرینی کوسته رهن اک اسکی منبع لر دن (احمد بن حنبل) ک بر اثرینی ترجمه ایتمشدک. بوراده ده عین مقصدله، مسلمانلرک بویوک برا کثرتی طرفدن مذهبی قبول ایديلن، (امام ابوالحسن الاشعری) نك قافقاس سلسله جبالنک خزر دکزینه منتهی اولان اوجنده باب الابواب (دمیر قابو ویا دربند) ده نیان قصبه طالمیرینه یازدینی اثری ترجمه واصلی ایله برابر نشر ایدیورز [۱]. آنجاق بوندن اول امام اشعری پی قیصه جه طانیتمق ایجاب ایدر. شوقادارکه، بوراده اشعری نك ترجمه حال و حیاتی موضوع بحث اولمادینی ایچون مشارالیهک یالکز ترجمه ایتمدی کمز کتابک موضوعی ایله علاقه دار اولان جهت لری اوزرنده توقف ایده جکز.

*
**

امام اشعری نك اسمی علی، کنیه سی (ابوالحسن) و پدری (اسماعیل) در. سکنزنجی ده ده سی احبابدن مشهور ابوموسی (عبدالله) الاشعری در. کندیسی ایکی بوز آلتش [۲] تاریخنده بصره ده تولد ایتمشدر.

اشعری نك عالمه سی، ایلك تحصیلی، کینجلیکی حقه ده کی معلوماتی کچیورز. اونک مسلکی تحصیلنده و بالخاصه فلسفه و کلام ساحه سنده خواجه سی، او زمانک معتزله شیخی اولقله معروف اولان ابو علی (محمد بن عبدالوهاب) الجبائی در. علم [۱] اترک اصل نسخه سی روان کوشکی کتبخانه سنده. (۵۱۰) نومورده مقیددر. یگانه نسخه اولدینی ظن ایلمکده در.

[۲] مشهور وقوتلی اولان روایت بودر ۲۷۰ سنه سنده تولد ایتمدیکنی سوبله یئرله وارد.

حدیثی ، فقه و حدیث امامان بزرگ بری اولان ز کریا بن یحیی الساجی ، ابو خلیفة الجمحی ، سهل بن سرح ، محمد بن یعقوب المقری ، عبدالرحمن بن خلف الضبی کبی بصره لی ذواتدن آلمشدر . تفسیرنده [۱] بونلردن روایت ایتدیکی نقل اولونویور . بغدادده (جامع منصور) ده جمعه کونلری ، (ابو اسحاق مروزی) نك حدیثه دائر درسلیرینه دوام ایله اوندن حدیث اوکره نیر و کندیسیدی ده مروزی به کلام تعالیم ایدرمش .

مشارالیهک علمی حیاتی چوق جاذب اولدینی کبی خصوصی حیاتنده ده شایان قید نقطه لر واردر . فهرست صاحبی (ابن الندیم) اشعری نك لطیفه جی و طاتلی سوزلی اولدیغنی قید ایدیور . (سبکی) ، (حسین بن محمد العسکری) دن نقللا اونك غایت ایی ناطقه به مالک ، جسور برجدل صاحبی اولدیغنی ذکر ایدیور . دیورکه : « اشعری نك خواجه سی اولان (جائی) تألیف و قلم صاحبی اولدینی حالد شفاهی مناقشه ده مهارتی قوتلی اولمادیغندن ، بریسی ایله مباحثه به مجبور قالدینی زمان بوایشی (اشعری) به حواله ایدردی . بو صیرالده ، حیانتک ایلمک دملرنده (اشعری) ، معتزله مذهبه سالک ایدی . حافظ ابن عساکرک (تیین) ده رد ایتدیکی مفترینک ، اشعری جاهل اولوب معتزله علماسی میانده اعتبار قازانامادیغندن مذهبی ترک ایتدی ، سوزینه رغماً او ، معتزله مذهبنده امام اولمشدی . بالآخره بومسلکدن آیرلمشدر [۲] . بو خصوصده منبعلریمز اشعری لسانندن شونی نقل ایدیورلر : اهل اعتزالک دلیللری ایله اهل سنتک دلیللری نك مساوی درجه ده عین قوتده اولدقلرینی کوردیم . بونك اوزرینه جناب حقه تضرع ایتدم یارب بکا هدایت ویر ، دیدم . جناب حق

[۱] حافظ ابن عساکر « تییین کذب المقتری فی انساب الی اشعری » نام کتابنده ، بو تفسیر حقه ده اولسه کرک ، (ما برق) دن نقللاً شوقره بی ذکر ایدیور : « وله من التألیف والتصانیف مالا یحصی کثرة وکان الف فی القرآن کتابه الملقب بالمختزن ذکر لی بعض اصحابنا انه رأی منه طرفاً وکان یبلغ سورة الکهف و قدامتی مائة کتاب ولم یترک آیه تعلق بها بدعی الا بطل تعلقه بها و جعلها حجة لاهل الحق و بین المجمل و شرح المشکل و من وقف علی تألیفه رأی ان الله تعالی قد امده بمواد توفیقه واقامه لنصرة الحق و الذب عن طریقہ ، فقط اشعری کندی کتابلرینی تعداد ایدرکن ، مخالفلرک مسائلنی طوبلادینی کتابنی (مختزن) نامیله یاد و تفسیرینی آیروجه ذکر ایدیور .

[۲] قرق سنه قدر مذهب اعتزالده قالدینی سوبله نیورسه ده مبالغه لی اولسه کرک اعتزالی بصره ده ایکن ترک ایتمش اولدینی معلوم ایهده هانکی تاریخده ترک ایتدیکنه و نه وقت بغداده کلدیکنه دائر هیچ برقیده تصادف ایدمدم . (جائی) ایله برچوق مباحثه لری اولدیغنی ذکر ایدیورلر مشارالیه ایه ۳۰۳ تاریخنده وفات ایتمشدر ، بناء علیه او چیوز تاریخلرنده یاخوددها اول ترک ایتمش اولماسی محتمل در .

دعائى قبول ايتدى وحقى بولدم [۱]. بونك اوزرينه مشاراليه ، بر جمعه كونى بصره جامعنده منبره چيتمش و جماعته خطاباً ، بنى بيلمهين بيلسين ! بن فلان اوغلى فلائم ، قران مخلوقدر ، الله تعالى كورولمز ، قوللر كندى فعللرينك خالقى درلر ديردم ، آرتق بن اعتزالدن رجوع ايتدم ، معتزله يي رده عزم ايتدم ، ديمشدر .

(زبيدى) (ابن كثير) دن نقل ايله دييوركه ابوالحسن الاشعريٰنك اوج حالى واردر: برنجيسى اعتزال حالى دركه اوندن قطعى صورتده رجوع ايتمشدر . ايكنجيسى ، حيات ، علم ، قدرت ، اراده ، سمع ، بصر و كلامدن عبارت اولان يدي صفات عقليه يي اثبات ايدوب ، وجه ، يدين ، قدم ، ساق كبي صفات جزئيه يي تاويل ايتمه سى در [۲]. اوچنجى سلف طريقى ايله بونلر ك جمله سنى مشابتهت و كيفيتدن آزاده اولارق قبول ايتمه سيدر كه اك صوكر ايازمش اولديغى (الابانة) سنده وسائر اثرلرنده هب بويول اوزرنده يورومشدر . اشعريٰنك بو حاللرى ، احتمالكه ، متأخر كلام كتابلرنده كنديسنه اسناد اولونان واونك مذهبي اولارق كوستريلن بعض مسئلهلر ك بربرينه توافقى ايتمه سينك سبيلرندن بريدر . اشعريٰ عين زمانده احقاق حق ايجون مجادله يي سور ، لسان و قلم ايله حق اوغرنده مدافعه دن يورولمازدى . حافظ ابن عساكر ، تبين ده ، مشاراليه ك معتزله ايله اولان مجادله لرني (مايرقى) دن نقل شو صورته تصوير ايتمه كدر :

اهل سنتك ، معتزله طرفندن اك شدتلى تضيق كوردكلرى ومعتزله نك اك آزين زمانلرى مأمون ايله معتصم دورى ايدى . امام احمد بن حنبل اتقاسى جهتندن بونلر ايله مباحثه ايتمكدن چكينيوردى . معتزله بونى فرصت بيله رك پادشاهلره ، بونلر مباحثه دن قاچيورلر ، اللرنده دليللرى يوق ، ديه تزويرانده بولنيورلدى . حتى بونلر زماننده امام احمد وباشقلرى بر چوق شدت ومحتلره معروض قالديلر . بو صورته اهالى قرانك مخلوق اولديغنى سوبله ميه باشلاديلر ، خلق قرانه قائل اولمايان كيمسه نك شهادتى قبول اولونماز ، [۱] مشاراليه ك اعتزالى ترك ايتمه سى ، رؤياسنده حضرت پيغامبرى كورمسي اوزرينه اولديغى ده ، روايت اولتيور .

[۲] ابن تيميه ، اشعريٰنك صفات خبيري يي تاويل ايتديكيني انكار ايدويور . ابن القيم ، الجيوش الاسلاميه نام اثرنده (۱۱۱ ص) ابن تيميه نك شوسوزنى نقل ايدويور ، الاشعريٰ وائمة اصحابه ، كابن الحسن الطبري و ابي عبدالله بن المجاهد والقاضى ابى بكر ، متفقون على اثبات الصفات الخبرية التي ذكرت في القرآن كالاستواء والوجه واليدان وابطال تاويلها وليس للاشعريٰ في ذلك قولان اصلا ولم يذكر احد عن الاشعريٰ في ذلك قولين ، ولكن لاتباعه قولان في ذلك ولا بنى المعالى الجوينى في تاويلها قولان اولها في الارشاد ورجع عن التأويل في رسالته النظامية وحرره ونقل اجماع السلف على تحريمه وانه ليس بواجب ولا جائز .

خلق قرانه قائل اوليانلر حاکمک موقعتی اشمال ايده من، فتوی ويره مزدي . بوزمانده اهل سنت متکلمينندن عبدالعزيزالمکی [۱] ، حارث محاسبي ، عبدالله بن سعيد بن کلاب وديکرلری ده برحیات ايدير . فقط بونلر زهد و تقوی اربابندن اولوب هيچ بری معتزله ايله اختلاط ايتمک ايسته من ، اونلرک دوشه مه لرينه (بساط) باصاقدن بيله چه کينرلردی . يالکز اوزاقدن معتزله بي رد ايديور و اونلرک دليللرينی ابطال ايچون کتاب تالیف ايتمکه اکتفا ايديورلردی . بونلردن سوکرا - بعضيلرينه معاصر اولاره ق - بغداد قاضی اسماعيل زماننده بصره ده ابوالحسن الاشعري نشأت ايتدی . اهل سنت ايچون کتابلر تالیف ايتدی و معتزله نك دليللرينی چوروتدی ، اونلرک شوکتلرينی قيردی . کندیسی معتزله اماملرينی آزار بولور و اونلرله مناقشه و مباحثه ايدردي . حتی بو خصوصه کندیسنه ، نيچون اهل اعتزال ياننه کيديور و اونلرله اختلاط ايديورسک ؟ حالبوکه اونلردن قطع مناسبت ايتمکه مأمورسک ، دييورلردی . بسوزه قارشى ، اونلر رياست اربابيدرلر . والی اونلردن ، قاضی اونلردن ، اونلر بزه گلّه يه تنزل ايتزلر ؛ اونلرده گلز بزه کيتمزسه ک حق نصل ميدانه چيقار و سنتک يارد مجبسی و حاميسی اولان انسانلر موجود اولديغنی نصل بيابرلر ، دييوردي . واکثر مناظره سی (جائی) ايله اولوردی تنکيم اشعري نك جبايی يه غلبه چالديني پک چوق مجلسلر واردر [۲] . بوجادله لر نتيجه سننده ابوالحسن الاشعري اهل سنت مذهبي تکرار جانلانديرمش ، سوکرا تليدلری بومسلکه خدمت ايتشاردر . مشاراليهک بر جوق طلبه سی واردر . و بونلر عموميتله اشعري مذهبي مدافعه ايدرلردی . ابو عبدالله محمد بن احمد بن محمد بن يعقوب بن مجاهد الطائي ، ابوالحسن الباهلي ،

[۱] بۇذات مأمون حضورنده بشرالريسي ايله مباحثه ايده رنك حريسي بي الزام ايتشدر . بو خصوصى حكاية ايدين (الحیده) نامنده برکتايي واردر . كتابك اوئنده ، حريسي ايله مأمون حضورنده مباحثه ايده بيلمک ايچون نه کبي چاره يه توسل ايتديکي يازيور . بو کتاب مصرده (مطبعه حسينه) ده (اسبي ياکش اولترق « جیده » صورتنده قيد ايديله رنك) طبع اولنشدر . سليمانيه کتبخانه سنده اسعدافندي کتابلری میاننده يازمه نسخه سی واردر . ۲۳۷۷ نومروده مقيد اولوب ۷۴۷ سنه سنده استتخ ايده لدر .

[۲] (سبکی) (ابو عبدالله ابن خفيف) دن نقلاً اشعري نك مناظره کيفيتي حكاية ايديور . ابو عبدالله شويله ديور : کنجک مده ابوالحسن الاشعري بي کورمک ايچون بصره يه کلام . مشار ايله بصره اشراقندن بريسنک اوبنه کيتنک (معتزله نك) اهل نظر و عالمری طوبلانلرايدی . بز او تورقدن سوکرا مجلسده حاضر اولانلرک برندن مسئله صورلدي او آدم جوابه باشلاديني کبي (امام اشعري) رد ايتدی کندیسنه مباحثه ايده رنك معتزلي بي اسکات و الزام ايله ی . اشعري نك علمنه و فصاحتنه شاشدم . مجلسدن چيقد قند نصکرا نيچون کنديکز مسئله صور ميورسکر ، ديدم . شويله جواب ويردي : بونلرله قونوشمه يه کنديز باشلاميورز . آنجاق ، اللهمک ديننده باطل شيلره دالقدری زمان اونلری رداي ديورز .

ابوعبدالله بن خفيف الشيرازى ، حافظ ابوبكر الجرجاني الاسماعيلي ، شيخ ابو محمد الطبري العراقي ، زاهر بن احمد المرخسي ، الدمياطي ؛ ابوعبدالله حمويه السيرافي ، مشهور طلبه ستندرد . بونلردن ابوعبدالله الطائي ، امام ابوبكر الباقلائي نك خواجه سيدر . باهلي ايسه استاذ ابواسحاق الاسفرائيني نك واستاذ ابوبكر ابن فورك ك خواجه سيدر . بوذات اولجه اماميه مذهبنك رئيسلرندن ايكن ، ابوالحسن الاشعري ايله مباحثه ايتديكندنصو كرا خطاسنى آكلامش واماميه مذهبنى براقه رق اشعريه يه ملازمت واونك مسلكنى بصره ده نشر ايتمشدر . ابواسحاق اسفرائيني ، بنم علمم باهلي نك علمنه نسبة دكز ياننده داملا كيسدر ، ديرمش . و باهلي نك ابوالحسن الاشعري حقنده عين صورته اداره كلام ايتديكنى علاوه ايتمش اولدينى نقل ايدلمكده در . ابن خفيف ايسه ، اشعري نك اعيان تلامذه سندن اولوب كنديسنه شيخ شيرازيين ، دنيلمكده در [۱] . دمياطي ايله سيرافي حقنده ابن نديم دييور كه : اشعري مناقشه و مجادله لرنده بو ايكي ذاتك آغز قالابالقرلردن استفاده ايدويوردى (يستعين بهما فى المهارة والمشاغبة) . بونلرك اولرى اولوب اولماديني معلوم دكلدر . شو قدار كه سيرافي ، اشعريه يه اوزون مدت مصاحبت ايتدكدن صو كرا سيرافه دونوب تدريس ايله مشغول اولمش واشعري مذهبنى نشره خدمت ايتمشدر . شيخ ابوعلى ظاهر ايسه استاذك مذهبنى كندى مملكتى اولان خراسانده نشر ايتمشدر . بو صورته اشعري مذهبي طلبه سى طرفندن هر طرفه كوتورولمشدر .

مغرب طرفه اولجه ، ابو بكر الباقلائي طلبه لرندن ، ابو عبدالله الاذرى و ابوطاهر البغدادي الناسك ناملرنده ايكي ذات كلهرك اولكيسى قيروانده برجوق آدملىر يتيشد يرمش ايسه ده ، ابن عساكر (تبين) ، اشعري مذهبنك اورالرده بالخاصه محمد بن عبدالله بن تومرتك سعي سايه سنده انتشار ايتديكنى قيد ايدويور .

اشعري نك مذهبي بو صورته شرقه و غربه ياييلمش و ۳۰۰ سنه سندن باشلا يارق ابتدا عراق و حواليسنده ، ايرانده سلجوق حكمدارلرينك مذهب رسمى سى اولمش و كيت كيده

[۱] بوذات اشعري نى كورمك ايجون بصره يه رحلتى و مشاراليك اهل اعترال ايله مباحثه سنى مقامات حريرى اسلوبنده و حتى مقاماتده موجود اولان عين جمله لر ايله حكايه ايدويور (طبقات سبكي ۲ ح ۱۵۵ ص) لكن برى ديكرلردن منتحل اولق احتمالى وار . حريرى بونندن اقتباس ايتمش اولق احتمالى اولدينى كى ، حريريدن اتحال ايديلهرك ابن خفيف اسانندن سويله نلش اولمى ده محتمل در . زيرا بينلرنده اويله توافقلر وارد كه توارد خاطر ك بويكيسى عقلاستبعدر . ايكنجى احتمال ده اتوتلى چونكه حريرى مقاماتنه توافق ايدن فقره لر ده بارلاقدر .

اتا بكار طرفندن شدته مدافعه ايدلمش ، شام و بغداد حواليسنه يرلشمشدر . صلاح الدين ايوبى مصرى استيلا ايتدكدن برمدت صوكرام معلوم وقعه اوزره اشعري مذهبنى مذهب رسمى اعلان ايتمش . و بو خصوصده قاضى صدرالدين عبدالملك بن عيسانك همتى سبق ايتمشدر . روايته نظراً ، صلاح الدين شامده چوجقلغنى ائناسنده ابوالمعالي (مسعود بن محمد) ك ائرنى از بر ايتمش و صوكرام كندى چوجقلرينده از برلتمشدر .

مع مافيه اشعري ، مذهبك اطرافه سرعتله ياييلداسنه رغماً كنديسى كرك زماننده و كرك اخلافى زماننده طعن و تشديدن قورتولاماشدر . هر عالم حقنده اولدينى كې اشعريكده هم لهنده هم عاينده اداره كلام ايدلمشدر . ابن عساكر « تبين كذب المقتري فيما نسب الى الاشعري » نام كتابى ، مشارالېك عاينده سويله بن سوزلرى رد مقصديله يازمش اولدينى اچون بو بابده تفصيلات ايله دولودر [۱] .

بوندن بشقه ابن تيمه كتابلرنده و محمد بن موصلى الاصفهائى نك « سيف السنة الرفيعه فى قطع رقاب الجهمية والشيعه » نام ائرنده اشعري حقنده بعض تنقيدلر بولندينى كې مشبه دن اولان طائفه نك بوتون ائرلرنده اشعري حقنده ازچوق تنقيدلر واردر . اشعريك طرفدارلرى ايسه ، كنديسى اهل سنت طريقنك شىخى ، متكلمينك امامى ، دينك مدافى ، سنتك ياردمجيسى عد ايدرلر . مشارالېك خدمتلىرى كرك كمية و كرك كيفية شويله تصوير ايديبورلر : ابوالحسن الاشعري كندينه مخصوص بر فكر اختراع ايتهدىكى كې مستقل بر مذهبده تاسيس ايتهدى ، او ، آنجاق سلف مذهبنى تقرير و احكامك يورودكلرى يولى مدافعه ايتدى .

شيخ عبدالله محمد بن موسى بن عمار الكلاعى المارقي ابوالحسن الاشعري حقنده شويله ديور :

ابوالحسن - الاشعري اهل سنت لسانى ايله اداره كلام ايدنلرك اولكيسى دكلدر .

[۱] بو كتاب ملت كئتبخانه سنده جارالله افندى دفترنده ۱۱۲۷ نوصروده مقيددر اولندن بر قاج صحيفه اكسكدر . ۶۰۶ تاريخنده بشار بن عبدالله المقرئ طرفندن استنساخ ايدلمش اولوب يازيسى كوزل و اوقونقلى در ، هم مستنسخ طرفندن تصحيح اولمش ، كتابك اوزرنده شويلى واردر « قصد بهذا التأليف العلامة ابن عساكر الرد على ابي علي الحسن بن علي بن ابراهيم الاهوازي المقرئ نزيل دمشق فيما ثلب لنا من السنة الامام الاشعري » . بو كتاب حقنده « كل سنى لا يكون عنده كتاب التبيين لابن عساكر فليس من امر نفسه على بصيرة » ديدليورمش . سبكي ، اشعري حقيله او كرك ايسته بن كيسه يه ، بو كتابى توصيه ايديبور . فقط ذهبي نك توصيه سنه حديثليور . طبقات سبكي ، ۲ ج ۲۴۸ -

او ، آنجاق دیکر لرینک یولی اوزره یورومش و مذهب معروفه یاردم ایتشدرد . نہ برمقاله (یکی فکر) ، نهدہ کندینہ مخصوص بر مذهب اختراع ایتش دکلدرد . بیلورز کہ اهل مدینہ مذهبی ، امام مالکہ نسبت ایدیور ، اهل مدینہ مذهبہ سالک اولانہ مالکی دنیلور . حالبوکہ امام مالک یالکز ، کندندن اول کچہ نلرک یولی اوزره یورور و اهل مدینہ یہ چوق اتباع ایدردی . لکن اهل مدینہ مذهبنی زیادہ ایضاح و بسط ایتدیکندن بومذهب کندینسہ نسبت اولوندی . ابوالحسن الاشعری دہ اونک کبی سلف مذهبنی بسط و ایضاح و اونی مدافعه ایچون تألیفانده بولتمقدن فضلہ برشی یایمامشدر .

صوکرما یرقی کندی سوزینی تأیید ایچون ، ابوالحسن القابی نک شو سوزینی نقل ایدیور : ابوالحسن الاشعری حقی مدافعه ایدنلرک بری دره ، اهل انصافدن ، کیمسہ نک اونی بومرتبہ دن آشاغی ایندیردیکنی (تأخیر) ، کذا کندی عصرندہ بشقہ سنی اوکاتر جیح ایتدیکنی ایشتمہ دک و کندندن صوکرما کلنلر اونک مسلکنہ سلوک ایتدیلر .

ابن عساکر ، قاضی ابوالعالی دن ، ابوالحسن الاشعری مذهبک وضعیت اعتباریہ ہر مسئلہ دہ افراط و تفریطدن عبارت ایکی جہہ آراسندہ قالمش و اونلرک اورتہ یرندہ بر مشعلہ ایقاد ایتش اولدیغنی کوسترن ، شو ققرہ یی نقل ایدیور :

ابوالحسن الاشعری ، معتزلہ ، جہمیہ و رافضہ کتابلرینی مطالعہ ایتدی . اونلر اللہدہ ، علم ، قدرت ، سمع ، بصر ، حیات ، بقا و ارادہ دنیلن شیلر یوقدر ، دیہ صفاتی تعطیل ایدیورلردی . حشویہ ، مجسمہ ، مکیفۃ محددہ ایسہ ، اللہدہ ، دیکر علملرہ بکزر علم ، دیکر قدرتلرہ بکزر قدرت ، دیکر سمع و بصرلرہ بکزر سمع بصر واردر ، دیہ رک اللہک صفتلرینی مخلوقلرک صفتلرینہ بکزرہ تیورلردی . ابوالحسن الاشعری بومسئلہ دہ بونلرک آراسندہ بر یول طوتدی ، و ، اللہ تعالی دہ علم واردر فقط سائر علملرہ بکزرہ مز ، قدرت واردر ، دیکر قدرتلر کبی دکلدرد . سمع ، بصر واردر اونلرہ دیکر سمع و بصرلر کبی دکلدرد ، دیدی .

کذا جہم بن صفوان ، انسان ، نہ بر فعلی احداث ایتہ یہ ونہدہ کسب ایتہ یہ ، ہیچ برشیہ قادر دکلدرد و انساندہ ہیچ بروجهلہ قدرت یوقدر ، دیدی ، معتزلہ ایسہ انسان ہم فعلی احداث ایتہ یہ ہم کسب ایتہ یہ قادردر ، فکرینہ ذاہب اولدی . ابوالحسن الاشعری بوایکی مذهبک اورتہ سندہ بر یول طوتہرق ، عبد ، فعلی احداث ایتہ یہ قادر دکلدرد ، لکن فعلی کسب ایتہ یہ قادردر ، انساندہ کسب قدرتی واردر ، احداث قدرتی یوقدر ، دیدی .

کذا حشويه مشبهه ، الله تعالى ، ديگر کوريلن شيلر کي هم محدود ، هم کيفيتلي اولارق کوريلير ، ديديلر . جهميه ، معتزله ، نجاريه ايسه ، الله تعالى هيچ بر وجهله کوريلز ، ديه ريك راساً رويتي انبكار ايتديلر . اشعري بومسئله دهده شو ايکي مذهبک آراسنده بر يول طوتدي . و ، الله تعالى ، حدود و کيفيت ايله متصف اولما يارق بزي کوردیکی کي ، بزده اونف حلولسز ، حدودسز ، تکيفسز کوريرز ، ديدى .

کذا نجاريه ، الله تعالى هر مکنده در ، فقط اونک ايجون حلول وجهت متصور دکلدر ديورلر . حشويه مجسمه ايسه الله عرش اوزرنده در ، عرش اونک مکنيدر ، عرش اوزرينه اوتورمشدر ، ديديلر . ابوالحسن الاشعري بومسئله دهده بوايکي مسلکک آراسنده بر يول طوتدي و ، مکن يوق ايکن الله تعالى وار ايدى ، صوکر مکنى خلق ايتدى ، فقط مکنه محتاج اولمادى . مکنى خلق ايمه دن اول نصل ايسه مکنى خلق ايتديکدن صوکراده اوله در ، ديدى .

کذا معتزله ، اللهک يدي ، قدرت ونعمتدن عبارتدر ، وجهي ده وجودک وجهيدر ، ديديلر . حشويه ايسه ، اللهک يدي بر عضو اولان آل معناسنه در ، وجهي ، ذى صورت اولان وجهدر ديديلر . ابوالحسن الاشعري الله تعالى نك يدي ووجهي ، سمع وبصر کي بر صفت درلر ، ديدى .

کذا معتزک ، آيات واحاديثده وارد اولان نزول دن مقصد ، الله تعالى نك بعض آيتلرينک يا خود ملکلرينک نزولى در ، « الله عرش اوزرينه استواء ايتدى » جمله سنده کي استوان مقصده ، استيلادر ، ديديلر . مشبهه ايله حشويه ايسه ، اللهک نزولى ديمک ، حرکت و بر مکندن ديگر مکنه انتقال صورتيه ، ذاتنک نزولى ديمکدر ، استواده ، الله تعالى نك عرش اوزرنده اوتورماسندن عبارتدر ، ديديلر . ابوالحسن الاشعري ، نزول ، الله تعالى نك صفتلرندن بر صفتدر ، استواده صفتلرندن بر صفت و عرش ده ايشله ديکي بر فعلدر ، اوفعل استوا تسميه اولمشدر ، ديدى .

کذا معتزله ، الله تعالى نك کلامى مخلوقدر ، ديدى . حشويه و مجسمه ايسه قرانى تشکيل ايدن حرفلر و او حرفلرک يازلديني جسم و کنديسييله قرآن يازيلان مرکبلر ، خلاصه کتابک ايکي قابى آراسنده هر نه وارسه بوتونى قديمدر ، ديديلر . ابوالحسن الاشعري ، قرآن اللهک کلامى در قديمدر ، مخلوق و حادث دکلدر . حرفلر و اوزرينه قرآن يازيلان جسملر ، سسلر الحاصل عالمده ، حد و کيفيت صاحبي هر نه وارسه ، بوتونى حادثدر ، ديدى .

کذا معتزله ، جهيمه ونجاريه ، صورت مطلقه ده ايمان ، (يعنى اللهه ايمان ايله انسانده ايمان آراسنى آيرمقسزين) مخلوقدر ، ديديلر . حشويه ايله مجسمه على الاطلاق ايمان قديمدر ، ديديلر . اشعري ايسه ، ايکي ايمان واردر : برى الله تعالينك صفقى . اولان ايماندرکه (المؤمن المهيمن) آيت کریمه سيله بوکا دلالت ايدلمشدر ، بو ، قديمدر . ديكرى خلقك ايمانى اولوب مخلوقدر . زيرا انساندرده ظاهر اوليور ، ايمانلرى خالص اولورسه ثواب قازانيرلر ، شك ايدرلرسه عقابه دوچار اولورلر ، ديدى .

کذا مرجئه ، برکيمسه ايمان ايدوب ايماننده ولو بردفعه اولسون اخلاص ايدرسه ، صوکرادن ارتداد وکفر ارتکاب ايتمکه دخى کافر اولماز . او کيمسه نك عمل دفترينه هيچ بر کناه قيد اولتماز ، ديديلر . معتزله ايسه (؟) کناه کبيره ارتکاب ايدن کيمسه ايمانيله برابر يوز سنه نك طاعنى دخى اولسه يته جهنمدن چيقاما ، ديديلر . ابوالحسن الاشعري ، فاسق اولان مؤمن اللهك مشيته مفوضدر ؛ ايسترسه عفو ايدنه روك دوغرودن دوغرويه جته ادخال ايدر ، ايسترسه کناهي مقابلنده عذاب ايدوب صوکر جته قور . دائمى اولميان کناه صاحبي (يعنى کفردن ماعدا اولان منقطع کناه صاحبلرى) مؤيد ودائمى عذاب ايله مجازات ايديلر ، ديدى .

کذا رافضيلر ، رسول اللهك وحضرت علينك ، اللهك اذنى وامرى اولمقسزين شفاعت ايتمک صلاحيتلى واردر ، حتى کفار ايجون شفاعت ايتسه لر يته شفاعتلى قبول ايديلر ، ديديلر . معتزله ايسه ، دیکل حضرت علينك ، حضرت پيغامبرك بيله هيچ بر صورتله شفاعته صلاحيتى يوقدر ، ديديلر ؟ . ابوالحسن الاشعري ، رسول اللهك عذابه مستحق اولان مؤمن لر ايجون شفاعتى واردر وقبول اولنه جقدر . فقط الله تعالى نك اذنيه شفاعت ايدر ، اللهك اذن ويره دیکنه شفاعت ايتمز ، ديدى .

کذا خارجيلر (خوارج) عثمان وعلى رضى الله عنهما نك کفرلرينه قائل اولدیلر . ابوالحسن الاشعري ايسه بونلرى موالات ايتمک لازم اولديغنه وخلافتى مقدم اولانك ، مؤخر اولانندن تفضيلى اوزرينه نص ايتدى .

کذا معتزله ، معاويه ، طلحه ، زبير ، عائشه رضى الله عنهمک وبونلره اتباع ايدنلرک خطا اوزرينه اولدقلىنى ، برجه جک ايجون بيله شهادت ايتسه لر ، شهادتلى قبول اولتمايا جغنى ادعا ايتدیلر . رافضيلر ايسه دها ايلرى کيده روك ، بونلرک بوتونى کافردر ، مسلمان اولدقندن صوکر ا ارتداد ايتدیلر حتى بعضرينك اصلا مسلمان اولدقلىرى بيله يوق ، ديپورلر .

امويه [۱] ايسه اونلر ايجون خطا امكانسزدر نه يابدیلرسه دوغوردر، دیدیلر. ابوالحسن الاشعري بونلرک آرا یرنده بر يول طوتدی هر مجتهد اجتهاد ايله واصل اولدینی قرارده مصیبددر، اجتهادی ايجون اجر و ثواب واردر، دیدی . . . . . والح بر چوق اساسلرده بومتوال اوزره در، بونلرک تعدادی اوزون سورور. ايشته ابوالحسن الاشعري بومسلکله، کوکلی اویله ايشته دیکندن دولایي سلوک ایتهدیکی کبی، یکی بر شی ابداع ایتک هوسی ايله ده بونلری میدانه قویمنس دکلددر. بلکه بونلری، تجربه دن کچیرلمش دلیللر، حقیقی کشف ایتدیرن علامتلر، دوغرو یوله کوتورهن حجتلر ايله اثبات ایتدکدن صوکررا قبول ایتشددر. ايشته بویول نجات وفلاح، فوز و خلاص یولیدر. کیم که بو یول اوزره کیدرسه فوز وفلاح بولور، بو یولدن آریلان آزار و صاپار .

قاضی ابوالعالی نك سوزینی بو صورتله تماملا دقندن صوکررا، ابن عسا کر دییورکه : ابوالحسن الاشعري ذکر اولندینی وجهله اعتقادی کوزل، مذهبی، علم و انتقاد اربابنک تصویبنه مظهردر. بویوک عالملا کثر خصوصلرده کندیسنه موافقدرلر. اعتقاد خصوصنده آنجاق جهل و عناد اربابی کندیسنه طعن ایدیورلر. شو حالده بو ذاتک حقیقت حالی بیلنمک ايجون فکرلری و اعتقادلری زیاده و نقصانسز و صوک درجه دقت و امانتله نقل ایدلیلیدر دییور. و ابانه نك باش طرفنده ذکر ایتدیکی شیلره دقت اولونماسنی توصیه ايله اونلری نقل ایدیور .

بونقل ایتدیگمز فقره عین زمانده مشارالیهک مذهب و عقیده لرینی ده کوستردیکی ايجون اشعري مذهبی و اعتقادلری اوزرنده بوندن فضله توقفه لزوم کورمه دک اساساً ترجمه ایتدیگم کتاب بوجهتلری کوستردیکی کبی مشارالیهک مذهبنده یازلمش کتابلر و کندیسنک، یوقاریده ذکر ایتدیگمز (ابانه) نامنده کی اثری پک مشهوردر .

کندیسی داها حال حیاتنده بویوک برتأثیر اویاندرمشدر . بونی قابسی نك شوققره سی بزه کوسته ریور :

اشعري اولدیکی کون، اهل سنت اونک ايجون آغلیورلر، بدعت اهلی ايسه اوندن مستریح اولمشلزدی، دییور . قابسی بوندن صوکررا ابو محمد عبدالله بن زیدک اشعري حقتده کی سوزینی نقل ایدیور . ابو محمد، اشعري به محبت ایتدیکندن دولایي کندیسینی

[۱] علمی مسلکله میاننده، هر نه قدر امویه نامیله برمسالك موجود دکله ده نیامیه و اتباعنک

بعض مسائلده کندیلرینه خاص نظرلری واردر .

تكدير ايدن كيمسه يه شو جواني ويرمشدر : اشعري ، آنحاق بدعت اهللرينه ، قدره وجهميه رديه مشهور ، سنه متمسك بر ذاتدر .

مشاراليه ۳۴۴ تاريخده [۱] بغدادده حقاة وفات ايمش [۲] ، بصره قاپوسي ايله كرخ آراسنده كي مقبره يه دفن ايدلمشدر [۳] .

ابوالحسن الاشعري نك بك چوق اثرلري واردر . بونلري ابن عسا كر تبين نده ابن فور كدن نقل ايدبور . ابن فورك ايسه مشاراليهك (العمد) [۴] نامنده كي كتابنده كندي اثرليني تعداد ايتديكي ذ كر ايدبور . باشقارينه املاصورتيله يازديرديني كتابلر ومختلف ملكتلردن كلن مسئله لره جوابلرندن ماعدا اوچوزيكرمي سنه سنه قدر تاليف ايتديكي كتابلر بوندن عبارتدر . صو كرا ۳۴۴ سنه سنه قدر بك چوق كتاب تاليف ايتمشدر ، ديور . واشعري نك كتاب العمنده تعداد ايتديكي كتابلرندن ماعدا برچوق كتاب اسمي ذكر ايدبور . العمندن نقل اولنانلر بوجه آيدر :

۱ — كتاب الفصول ، ماحدلري ، فلاسفة طبعيه ، دهريلر واهل تشبيه ، دهر ك و عالمك قديم اولديغنه قائل اولانلري رد خصوصنده در . بوندن ماعدا بو كتابنده ، براهه ، يهود ، خرسنيان ومجوسلري ده ردايمش اولوب بيوك كتابدر ، ابن الرواندي نك (التاج) ناميله معروف كتابنده اولان شيلرك بتونسي محتوي در . ۲ — موجز ، بو كتاب دخي ملت اسلاميه مياننده وخارجنده اولان بتون مخالفلري ردبوللي يازلمش اولوب مذاهب ومقالاتك تنوعه كوره ، اون ايكي كتابدن عبارتدر ۳ — خلق الافعال ۴ — كتاب في الاستطاعة ۵ — كتاب في الصفات [۵] ۶ — كتاب في جواز رؤية الله تعالى بالابصار

[۱] بو روايت قوتلي در . حافظ ابن عسا كر بو روايتي تصحيح ايدبور . ۳۳۰ ده ۳۳۰ و كسورده ديه نلرده وار .

[۲] ابوالحسن الاشعري نك حقاة وفات ايتديكي ذكر ايديلورسه ده ابن عسا كر زاهر بن احمد السرخسي دن شو حكايه يي نقل ايدبور . زاهر ديور كه : ابوالحسن الاسعري اومده ايدى ، اجل خسته لكي آننده نبى يانته چاغيردى و ، شاهد اول ! بن ، اهل قبله دن كيمسه يي تكفير ايتيورم ، چونكه عين معبودى قصد ايديلورلر يالكتر عبارت لره مختلفدر ، ديدى . ديكر روايته وار . [۳] خطيب بغدادى ، تاريخ بغداد نام اثرنده اشعري نك مدفتنى شويله تعريف ايدبور : ودفن في مشرعة الزوايا في تربة الى جانبها مسجد وبالقرب منها حمام وهي عن يسار المار من السوق الى دجلة .

[۴] العمد ، تبين ده ايكي بركه ايكي شكلده ضبط ايدلمشدر . اول زفر ووزنده العمد ديه حركه لهر ك عين مهمله ايله يازلوب برقاچ سطر آشاغيده ايسه سفر وزنده العمد حركه لهر ك غين معجمه ايله يازلمشدر ايكي سنى كني كني بوقسه آيري آيري ايكي كتابيدرلر بيله مدم .

[۵] عبدالقاهر البغدادي ، اشعري نك كتاب الصفات ايله تفسير القرآني (اصول الدين) نام اثرنده ذكر ايدبور . اسمك معنا و حقيقتي حقه ده مشاراليهك مذهبي نهدن عبارت اولديغنى بونلردن نقل ايدبور .

٧ - انسانك خاص وعامده ، اسماء احكامده كي اختلاف ريني ذكر ايتديكمز كتاب [١]
 ٧ - كتاب في الرد على المجسمة ٨ - برهاني ايضاح ايچون جسم خصوصنده تأليف ايتديكمز
 ديكر كتاب ٩ - زيغ و طغيان ارباني رد ايچون يازديغمز كتاب ١٠ - كتاب اللمع ،
 بدعت ارباني رد خصوصنده ١١ - ايضاح البرهان ١٢ - اللمع الكبير ، ايضاح برهان
 ايچون مدخل اوله رق تأليف ايتديكمز ١٣ - اللمع الصغير ، لمع كبيره مدخل اوله رق يازديق
 ١٤ - كتاب الشرح والتفصيل في الرد على اهل الافك والتضليل ١٥ - الشرح والتفصيله
 مدخل اولمق اوزره تأليف ايتديكمز كچوك كتاب ١٦ - محمد بن عبدالوهاب الجبائي نك
 اصول ديه معروف كتابي نقض ايچون يازديغمز كتاب . بوكتابده ، جبائي نك كلام
 مبختلرنده سوسله يهرك كوسترديكي معتزله اصلرينك يوزندن پرده لريني قالدردق . اهل
 اعتزال لهنه ، جبائي نك عقلنه بيله خطور ايمهين ، دليللر ايراد ايدهره ، اللهك محبتلريه
 اونلري ده نقض ايتديكمز ١٧ - باجني نك معتزله اصلي اوزرينه ، نقض تاويل الادله ، ناميله
 يازمش اولديني كتابي رد يوللو يازمش بيوك كتاب ١٨ - كتاب مقالات المسلمين [٢]
 ١٩ - كتاب جل المقالات [٣] مقالات موحدين و مقالات غير الاسلاميين حقنده در ،
 جل مقالات تسميه ايتديكمز ٢٠ - كتاب في الصفات عن مسائل اهل الزيغ والشبهات ،
 بوكتابده ، معتزله مذهبنك صحتي بيان ايچون اولجه يازمش اولديغمز نظيرسز (لمؤلف
 لهم كتاب مثله) كتابمزي نقض ايتديكمز ٢١ - صفات و قران حقنده ابن الراوندي ني رد

[١] استاد ابوبكر ابن فورك ، امام اشعري نك (العمده) ده تعداد ايتديكي كتابلريني ذكر
 ايدركن امامك كندی عبارده سني نقل ايدبور . مشاراليه ايسه بعض كره اسم ذكر ايتكسزين فلان
 خصوصه دائر كتاب تأليف ايتديكمز ديكله اکتفا ايدبور . بعضاً ، شويله تسميه ايتديكمز قيدي علاوه
 ايتديكي كي بعضاً يالكز كتابك اسمني ذكر ايدبور . بنده ، ممكن اولديني قدر امام اشعري نك كندی
 عبارلريني محافظه ايمه چالشدم و اونك اسانندن ، فلان خصوصه دائر يازديغمز كتاب ، كي
 تعبيرلري قوللاند .

[٢] بويمتلي اثر مدرس شرف الدين افندي نك تصحيح واعتنالي ايله الهيات فا كوله سي طرفندن
 طبع اولمق قددر . اثر ك قسم اعظمي باصلمشدر ياقينده موقع انتشاره وضع ايديله جكدرد .

[٣] ابن القيم الجوزية (الجروش الاسلاميه ص ١١٧) نام اثرنده ، اشعري نك بو كتابي ذكر
 ايدوب ، مقالات الاسلاميين ك ديباجه سني نقل ايدبور . هرايكي كتابك ديباجه سي يكديكر نك عيني ميدرد؟
 بوقسه اسمده اشتباهي ايدبور ؟ . ابن تيمه نك ، اثر لرنده ، ابوالحسن الاشعري كتابي اولمق اوزره ،
 مقالات غير الاسلاميين ديه ذكر ايتديكي كتاب بو [جل المقالات] اولسه كرك ، چونكه اشعري نك
 اثرلري مياننده ، مقالات غير الاسلاميين ناميله بشقه كتاب ذكر اولمبور فقط كورلدبيكي وجه اوزره ،
 اشعري كندي سي بو كتابك هم اسلامي وهم غير اسلامي لرك مقالاتي محتوي اولديني ذكر ايدبور .

ايچون يازديغمز كتاب ٢٢ - خالدنيك ملخص نامنده كي كتابي تأليف اولمه دن اول ، قران
وصفات حقنده يازمش اولديني كتابي رد يولو ، يازديغمز كتاب ٢٣ - القامع لكتاب الخالدي ،
بوكتابده ، اراده الهيهك حدودي اثبات ايچون ، خالدنيك يازمش اولديني كتابي رد
ايتدك ٢٤ - خالدنيك مقالات حقنده يازديني كتابي رد يولو يازديغمز كتاب ٢٥ -
خالدنيك رؤيه الهي انكار ايچون يازديني كتابي رد يولو تأليف ايتديكمز كتاب
٢٦ - خالدنيك ، الله تعالى عبادك فعللرني خلق و تقدير ايتيور ديه تأليف ايتديكي
كتابي رد ٢٧ - خالدنيك ، ابن الراونديك خطالريني دوزه لثدم ديه يازديني كتابي رد
ايچون يازديغمز كتاب ٢٨ - كتاب في الاستشهاد ، بوكتابده ، معتزلهك استشهاد خصوصنده
شاهد (حاضر) ايله غائبه استدلال ايتك يولنه سلوك ايتمه لرندن ، كنديلرينه ، الله تعالينك
صفتلريني اثبات ايتك لازمكديكني كوستردك ٢٩ - المختص في التوحيد والقدّر ، بوكتاب
رؤيت ، صفات ، قدر ، تولد ، تعجيز ، تعديل تجوير كي بوتون مباحث كلاميه يي محتوي
اولدقدن ماعدا ، بوكتابده معتزله يه برچوق مسائل اراد ايتدك كه نه جواب ويره بيلديلر
نه اعتراض دن قور توله بيلديلر ٣٠ - شرح ادب الجدل ٣١ - المتحل في المسائل المتشورات
البصريات ٣٢ - كتاب الفنون في الرد على الملحدين ٣٣ - كتاب النوادر في دقائق الكلام
٣٤ - كتاب الادراك في لطايف الكلام ٣٥ - اسكافينك اللطيف ديه معروف كتابي رد
٣٦ - عباد بن سليمانك دقائق كلام خصوصنده كي سوزلريني رد ٤٧ - علي بن عيسانك
يازديني كتابي رد ٣٨ - مختزن ، بوكتابده مخالفلك مسئله (سؤال) لريني ذكر ايتدك
٣٩ - اجتهاد واحكام حقنده يازديغمز كتاب ٤٠ - قياسك ظاهر قراني تخصيص ايتديكنه
دائر يازديغمز كتاب (والفنا كتابا في ان القياس تخص ظاهر القران) ٤١ - معارف حقنده
يازديغمز لطيف بر كتاب ٤٢ - خبرلر و اونلرك تخصيص حقنده يازيلان كتاب ٤٣ -
الفنون في ابواب من الكلام ، ملحدلره قارشى يازمش اولديغمز الفنونه باشقه در
٤٤ - جواب المصريين ، بوراده كلام مبحثلرينك اكثر يسني ذكر ايتدك ٤٥ - المسائل
علي اهلي التنبيه (التشبيهه مي ؟) ٤٦ - دهريلك اهل توحيد قارشى اولان بوتون
اعتراضلريني طوپلاديغمز مستقل بر كتاب ، بو اثر اولجه ذكر ايتديكمز الفصوله
باشقه در . اولكيسي هم دهريلك هم ديكر ماجدلرك اعتراضى محتوي در ٤٧ - دهريله
قارشى يازديغمز كتاب ٤٨ - اعتقاد مسئله لرنده داود بن علي الاصهاني يه اعتراضلريمي
نقض يولو يازديغمز كتاب - كتاب تفسير القران ، بونده ، جباي ايله بلخنيك تاويل خصوصنده كي

تحرير فيليني رد ايتدم ٥٠ - جوابات اهل فارس ٥١ - كتاب في الرؤية ، بو اترده ، كتاب لرن دن مختلف محللرده جبايتك قارشى بزه درميان و محمد بن عمر الصميرى نك جمع و حكاية ايتديكي اعتراض ليني نقض و اونلرك فساديني ايضاح و بيان ايتدم ٥٢ - الجوهر في الرد على اهل الزيغ و المنكر ٥٣ - نظر ، استدلال و شرط لرى حقنده جبايتك مسئله لرينه جواب و يرد بكمز كتاب ٥٤ - كتاب ادب الجدل ٥٥ - مقالات الفلاسفة خاصة ، فلاسفة بي رد بوللو يازديغمز كتاب دركه اوج مقاله به منقسم اولوب ، ابن قيس الدهرى نك بعض شبه لريني ذكر ايتدك ، طبيعت و هيولايه قائل اولانلر حقنده سوز سويله دك . ارسطونك سما و عالم حقنده كي فكريني ابطال ، حوادثي ، سعادت و شقاوت احكامني نجومه تعلق ايتمه لرن دن كنديلرينه لازمك شيلرى بيان ايتدك ٥٦ - جواب الحراسانيين ، مختلف برچوق مسئله لر حقنده ٥٧ - جواب الارجانيين كلام مبحث لرى حقنده ٥٨ - جواب السرافيين (السرافيين مى؟) ٥٩ - جواب العمانيين ٦٠ - جواب الجرجانيين ، معتزله ايله بينمزده جريان ايدن مسئله لر حقنده ٦١ - جواب الدمستقيين ٦٢ - جواب الواسطيين ٦٣ - جواب الراهمزميين ، راهمزمزن بر معتزله ، قلبنده جولان ايدن بعض مسئله لر حقنده بن دن جواب ايسته مشدى او كا جواب اوله رق يازدم ٦٤ المسائل المنشورة البغداديه ، معتزله علماسى ايله بينمزده جريان ايدن مباحثه لره دائر مجلسلر .

«العمد» ده تعداد اولنا لرن دن خارج اولارق ابوبكر بن فوركك ذكر ايتديكي كتابلر:

- ١ - نقض المضاهات على الاسكافي ٢ - كتاب العمد في الرؤية ٣ كتاب في معلومات الله و مقدوراته انه لانه لى لى ابي الهذيل ٤ - كتاب على الحارث الوراق في الصفات فيما نقض على ابن الرواندى ٥ - كتاب على اهل التناسخ ٦ - كتاب في الرد في الحركات على ابي الهذيل ٧ - كتاب على اهل المنطق ؛ اسماء و احكام حقنده جبايتن صور لشم مسئله لر ، قياسى اثبات و خبر واحد حقنده برچوق مجلسلر ٨ - كتاب في الوقوف و العموم ٩ - كتاب في متشابه القرآن ، جمع فيه بين المعتزلة و الملحدين فيما يطعنون به في متشابه الحديث ١٠ - نقض كتاب التاج على ابن الرواندى ١١ - كتاب فيه بيان مذهب النصارى ١٢ - كتاب في الامامة ١٣ - كتاب فيه الكلام على النصارى مما يحتج عليهم من ساير الكتب التي يعترفون بها ١٤ - كتاب في النقض على ابن الرواندى في ابطال التواتر و فيما يتعلق به الطاعنون على التواتر و مسايل في اثبات الاجماع ١٥ - كتاب في حكايات مذاهب الجسمة و ما يحتجون به ١٦ - علت خمر حقنده اشعري ايله ابوالفرج المالكى بيننده جريان ايدن مسئله لر حقنده بر كتاب ١٧ - نقض كتاب آثار العلوية

على ارسطو ١٨ - كتاب فى جواب مسائل لاني هاشم استملاها ابن ابى صالح الطبرى
١٩ - الاحتجاج تسميه ابتدكي كتاب ٢٠ - الدها (الرهاى ؟) به املا ايتديريكي، كتاب
الاخبار ٢١ - كتاب فى دلائل النبوة .

صوكر ابن عسا كر بويكونه بعض كتاب اسملى علاوه ايديور . ابوبكر ابن فورك
تعداد ايتديكي كتابلر بوندى عبارندر ، خالبوكة بز ، ابوالحسن الاشعري نك « رساله الحث
على البحث » ، « رساله فى الايمان هل يطلق عليه اسم الخلق » و « جواب مسائل كتبها الى
اهل الثغر فى تبين ماسئله عنهم من مذهب اهل الحق » كنى برقاچ ائرينه مطلع اولدق ، دييور [١] .

رساله الى اهل الثغر (حدود اها ليسنه كتاب) ، ابن عسا كرك نقل ايدين بوسوز لر نده
ذكر ايديكي كنى ابن تيميه نك منهاج السنة نامنده كى ائرنده ده ذكر ايدييور . كذا
محمد بن موصلى الاصفهاني نك « سيف السنة » نام ائرنده ده اشعري نك اهل ثغر ايجون
بويله بر كتاب يازمش اولدينى ذكر ايدلمكده در . [٢] ايشته ترجمه ايتديكمز اثر بودر .

[١] ١٦٣ نجى صحفه ده ذكر ايتديكمز وجهله ، تبين ، ابوالحسن الاشعري نك اءتقادى كوسترمك
ايجون ، ابانه يباق ! ديهرك ، ابانه نك بوتون ديباجه سنى سردو كتابك تكميل مضمونى ذكر ايتديكي
خالده مشاراليك كتابلرنى تعداد ايدر كن ابانه فى ذكر ايجور و ابن فورك اهانده ايشمور .

[٢] ابن تيميه منهاج السنة (ا ج ٨٢ ص) نام ائرنده : ولكن الاستدلال على ذلك بالطريقة
الجهمية المعتزلية ، طريقة الاعراض والحركة والسكون ، التى ميناها على ان الاجسام محدثة لكونها لا تخلو
عن الحوادث وامتناع حوادث لا اول لها ، طريقة مبتدعة فى الشرع باتفاق اهل العلم بالنسبة وطريقة مخطرة
مخوفة فى العقل بل مذمومة عند طوائف كثيرة وانه لم يعلم بطلانها لكثرة مقدماتها وخفاؤها واتزاع فيها
عند كثير من اهل النظر كالأشعري فى رسالة الثغر و من سلك سبيله فى ذلك كالحطابى وابى عمر الطامنكى
وغيرهم وهى طريقة باطلة فى الشرع والعقل عند محقق الاثمة العالمين بمحقيق المعقول والمسموع ، دييور .
مولوى عنايت على الحيدر ابادى ، ابانه ده اولان بعض مباحث مناسبته قلمه آلوب « ضميمه اخرى
لكتاب الابانة » تسميه ايتديكي رساله سنده محمد بن موصلى الاصفهاني نك « سيف السنة الرفيعه » نام
اثرندن شو عباره فى نقل ايديور : ومن الناس من يقول ليس الايمان موقوعا عليها ولا هى من لوازمه وليست
طريق الرسل ومحرم سلوكها لما فيها من الخطر والتطويل وان لم يعتقد بطلانها وهذا قول ابى الحسن الاشعري
نفسه فانه صرح بذلك فى رسالته الى اهل الثغر ، دييور .

كرك منهاج السنة وسيف السنه دن نقل ايديلمش فقره لر و كرك ابن عسا كرك بوقار بده ذكر ايتديكمز
سوزى ، ابوالحسن الاشعري نك ثغر اها ليسى ايجون بويله بر اثر قلمه آلش اولديقنه دلات ايتديكي كنى
اثر كمندر جاتنده تطابق ايجه لرى ، ترجمه ايتديكمز اترك اشعري رساله سى اولدينى حقنده شبهه ايجه
محل بر قيور . فقط اترك مقدمه سنده اولان مراسله تاريخى اونك اشعري به نسبتى حقنده بر آرشبهه فى
موجب اوليور . زيرا اثر صاحبه ، بكن سنه يعنى ٢٦٧ سنه سى يازمش اولديقنكز مكتوب طرفه كلدى ،
دييور . شو خالده بو اثر ٢٦٨ تاريخنده يازمش ديكمدر . خالبوكة اشعري نك تاريخ تولدى ٢٦٠ وبر

فقط اترك اصل نسخه سي بك چوق خطالی در . مقابله ایدره ك تصحيح ايتك ايجون ديكر نسخه سي ده يوقدر . بونك ايجون ، آنجاق سياق و سباق قرينه ليله ممکن اولديني قدر تصحيح ايميه چالشم . تصحيح ايتديكم عباره يي كتابه درج ايدوب اثری اوکا كوره ترجمه ايتدم ، كتابك خطالی عباره سنی اشارت ايله چیزکی آئنده كوستردم ، كندی طرفدن زیاده ايتديكم حرف و یا كله و جمله لری شو [ ] اشارت ايجنه آلم . اثر و ترجمه حقنده بوقدر معلومات ویرمكه ا كتفا ایدره ك عیناً ترجمه سنی [۱] تقديم ایدیورم .

قوام الرببه

جناب الله شكر اولسون كه ، هدايت ویرهن سنتره تمسك ايتمكي بزه ، سه ویدی . ویزی ، مهلك بدعتلردن اوزاقلاشیدیدی ، یقینك بخش ايتديكي سرنلك ايله قلبلریمیزی دولیدیدی . دین قوتيله بزی اعزاز ايتدی ، پیغامبرینه اتباع و امامته اعتصام ایدنلردن قیلدی . بدعت و آیریلق وحشتنی ازاله ایده جك ؛ سنت و جماعت انستی بزه بخش ايتدی . طاعتك شرفی آنجاق حمد ايله یوكسه لیر ، الهی موهبلر اونكه نه كوزل ارانه ایدیلیر . حقه دعوت ایدنلك اولوسنی والله ايله آرامزده ایلیچی اولان محمد صلوته اولسون كه جناب الله اونی آیتلری ايله تأیید و حقنده کی شبهلری معجزه لری ايله قطع ایدره ك كندیسنه یول آچدی و افعالنده كندیسی ايجون دلیللر بولنديني واضح بیان و ظاهر برهان ايله كوستردی . و نهایت باطلی خائب و حاسر باطیروب حتی غالب و منصور پارلاتدی . بوصولته حضرت محمد پیغامبرلكنی تبلیغ ايله امامتی یرینه كتیردی ، امته نصیحت ايتدی و حجت ايله یوكسلدی . « صلی الله علیه و سلم »

روایتیه كوره ۲۷۰ اولارق كوستریلور . یالکنز تسع و تسعین یا خود سبع و تسعین ، سبع و ستین شكنده استنساخ ایدلمش اولق احتمالی واردر . بوتقدیرده ، اشعری بوساله سنی اوچیوز تاریخنده یا خود ایکی یوز دو قسان سکنز تاریخنده یازمش اولیور . بونكه اعترالدن بك كنج ایکن آیرلديني و بغداده اوچیوز تاریخندن اول كلديكي ثابت اولیور . تبیین ده ، ابوبكر بن فوركدن منقول شو فقره وار ، فلما وفق الله الشيخ ابوالحسن الاشعري لترك ما كان عليه من بدع المنزلة و هداها الى ما يره من نصره اهل السنة و الجماعة ظهر امره و انتشرت كتبه بعد الثلاثه .

[۱] اترك اصلي ، ترجمه يي تعقيب ایده جكدر .

بو مقدمه دن سوکرا ، باب الابواب کچیدی اهااليسندن اولان علملر و بيوکلر ! الله سزى کندی بيوکلیکى ايله حمايه و يازديميله تأييد ايتسون .

بغداد (مدينة: اسلام) ده طرفه کلن مکتوبکيزده ، احوالکيزک دوز کونلکنى واللهم سزه اولان احسانى ذکر ايدورسکيز ، بونلره مطلع اولدم . کدرم داغیلدی و اللهه شکر م زياده لشدی . سزه اولان احسانى تماملاماسى ، سزه و بزه و يرديکى نعمتلرينى کينيشله تمهسى ايجون الله تعالى به تضرع ايتدم . او ، اجابت صاحبي در و بيوک لطفلرده بولتمق اوکا ياراشير .

الله تعالى ظهير کز اولسون ، کچن سنه - ايکي يوز آلتمش يدي سنهسى - کوندرمش اولديغکز مسئله ره جوابى بکه کتمش و يازدقلمک مطلوب تأثيرى حصوله کتيرمش اولديغنه و اونده کى دوغرولقى تقدير ايله ، بوشبهلرى القا ايدهرک سزى کنديلرينه اتباع ايتديرمه يه چاليشانلردن اعراض ايتديکيزده واقف اولدم . جناب اللهه ، سزى و بزي ، حق دينده الحاد ايدن و رسوللرينه اتباعدن منعه چاليشانلرک شهبه لرندن وقايه ايتديکى ايجون ، حمد ايتدم . جمله سزى قرآنه تمسک و عهده وفا ايدنلردن قيلماسى ايجون ده دعا ايله دم او ، بونک و ليسيدر و بوکا قادر در .

کذا سلفک اعتماد ايتدکلرى اصللرى که بو اصللر ايجون اونلر کتاب و سننه مراجعت ايتديلر و اخلاف بو خصوصده اونلره اتباع ايدهرک بدعت اهلنک احداث ايدوب کتاب و سننه مخالفت ايتدکلرى مذهبلردن عدول ايتديلر ، بونلرى بيان ايتمه مى و بوکاشدت احتياج اولديغنى ذکر ايتديکيزده مطلع اولدم . سزه حرمت ايتديکم و حقوقکيزده ايجاب ايتديکى ايجون ، صورمش اولديغکز سؤالره جواب و يرمه يه مسارعت ايتدم .

سلفک اعتماد ايتديکى اصللردن بر قسمنى بر طاقم دليللر ايله بر لکده ذکرا ايتدم که اولدليللر ، سزک بو خصوصده (سلفه اتباع) حق اوزره اولديغکيزى و اهل بدعتک سلفه مخالفتله خطا ايتديکلرينى کوستردیکى کي بونلرک بو بدعتلردن اول بولندقلىرى حقدن خروج و بونکله ادله شرعيه دن و پيغامبر عليه السلام کتيرديکى و تنبيه اينديکى شيلردن مفارقت ايدوب ، ادله شرعيه يي رد و رسل کرام حضراتک کتيردکلرينى انکار ايدن ، فلاسفه مسلکلرينه موافقت ايتدکلرينى کوستير . سزه و يازدقلمىي تأمل ايدن سائر کيمسه لره نصيحتده قصور ايتمه دم . زير اجناب اللهک سزک حقکيزده اولان نعمتلرى بکابونى واجب قيلبور . بو خصوصده

اللهن استعانه و او کاتوکل ايده رڪ سزه اجابت ايمکله ثوابه نائل اولمه يي اميد ايدرم. الله بکا کافيدر ونه کوزل و کيلدر .

سلفك و اونلره اتباع ايدن خلفك قبول ايتدكاري شي شودر :

الله تعالی ، محمد عليه السلامی بتون عالم خلقنه بعث ايتدی اوزمان اونلر آیری آیری حزبلره يکديکرينه مبان فرقه لره آيرلشردی ؛ برقسمی کتابی در ؛ بونلر اللهک کتابنده کندی اويدردقلمری شي ايله اللهه دعوت ايدرلر . برقسمی ده فلسفی در ؛ بونلر عقلي حکم لره ادعا ايتديککری فنلرده باطل شيلر سبيله برچوق شعبه لره آيرلديلر . برقسمی برهنن در ؛ بونلر، اللهک رسولى بولنسنی انكار ايدبورلر . برقسمی دهی در ؛ بونلر کاشانک لالی نهايه دوام ايده جکني ادعا ايدبور، وضالات ظلمتنده سورنيورلردی . برقسمی ثنوی در که بونلری حيزت قاپلامشدر . برقسمی ده مجوس اولوب ، هيچ بروجهله تجربها ايمه ديکی شيئي ادعا ايدبورلردی . کيمسی صاحب صنم اولوب پته تاپار و پتله عبادتله کنديسنه تقرب ايديله جک ربی اولديغنی ادعا ايدبوردی .

ايسته الله تعالی جناب پيغامبری ، بونلرک جمله سنه ، هيسنک حادث اولدقلمرينه تنبيه ومحدثلرينی توحيد دعوت و کنديلرنده اولان آثار صنعتدن استدلال ايده رڪ جناب اللهی معرفت يوللرينی بيان ايجون و الله حقنده خبرويرديکی شيلرده صادق اولديغنی باهر آيتلر وقاهر معجزه لرله اثبات ايده رڪ، فسادیني بيان ايتديکی بتون باطل شيلرک آتيلمه سنی امر و کندی شريعتدن عبادت ايدلمه سی ايله امر ايتديکی شيلری ايضاح ايمسی ايجون بعث ايتدی . پيغامبر عليه السلام ده بو جماعتی ، شوذکر اولنان شيلره دعوت و کنديلرنده بولنان ، لغت ، هيئت و صورت اختلافلری دلالتيله حادث اولدقلمرينه تنبيه ايتدی . کنديلرنده وديکولرنده بولنوب خالقك وجودیني اقتضا ، تدبير و اراده سنه دلالت ايدن شيلر يارديميله خالق معرفت يولنی اونلره آجدی .

شويله که : الله تعالی « وفي الارض آيات للموقنين و في انفسكم افلا تبصرون : يردده و نفسلر كزده اهل يقين ايجون آيتلر واردر ، هيچ کورميورميسكز؟ . سورة الذريات ، آيت ۱۹ » بيوردی . بتون هيئتلرده و ادوار خلقته تقبللری و تطور لريله بو خصوصه اشارت ايتدی . و بونی « ولقد خلقنا الانسان من سلاله من طين ثم جعلناه نطفه في قرار مكين ثم خلقنا النطفة علقه في خلقنا العلقه مضغه في خلقنا المضغه عظاما فكسونا العظام لحما ثم انشأناه خلقا آخر فتبارك الله احسن الخالقين : حقيقتده بز انسانی تو پراق خلاصه (سلاله) سندن خلق ايتدك ، صوكر اوني

قرار مکين ده صاف صو (نطقه) قیلدق ، صو کرا صاف صويي اويوشق قان (علقه) قیلدق
 صو کرا اويوشق قانی کوچوک ات پارچه سی (مضغه) قیلدق ، صو کرا ات پارچه سی
 کيکلره تحویل ایتدک صو کرا کيکلری ات ایله دوناتدق ، صو کرا بستیون باشقه بر مخلوق
 اولارق انشاء ایتدک ، یارادانلرک احسنی اولان الله مبارک اولدی . سوره المؤمنون ،
 آیت ۱۲ - ۱۴ ! « قوليله ایضاح ایتدی .

بوایسه خالقک وجودینی اقتضا ، اراده و تدبیرینه دلالت ایدن شیلرک اک واضی در .
 ننکیم ، الله تعالی ، انسانک حادث اولدیغنه و اونک ایچون بر محدث بولندیغنه دلیل ، هیچ
 بر متغیرک قدیم اولامایا جغنی علمک احاطه ایتمه سی ، خصوصندن چیقدیغنه اشارت ایدیور .
 ایضاح ایدلم : متغیرک تغیری ، تغیردن اول بولندیغنی بر حالدن آیرماسنی اقتضا ایدیور ،
 قدیم اولماسی ایسه او حالک بولماسنی نفی ایدیور . شیمدی ، انسانک قدیم اولماسی او کجه
 بولندیغنی هیئتلی نفی ایتدیکی حالده ، تغیردن اول بولنیان ذکر ایتدیگمز هیئتله متغیر
 اولورسه بونک حادث اولدیغنی قبول ایتک لازم کلیر . زیرا قدیم اولسه ایدی صو کرا دن
 یوق اولامازلردی . چونکه قدیم ایچون عدم ممکن دکلدیر .

بو ، بویله اولونجه اجسام ده اولان تغیرات بر طاقم حادث کیفیتله منتهی اولمق لازم
 کلیرکه ، اجسام او کیفیتلردن اول موجود اولماق بلکه اونلرک قییلنده (دها دوغروسی
 اونلرله بر لکده) حادث اولماق واجب اولیور .

کیفیتلرک ترتیبی حکیم وقادر اولان محدثه دلالت ایدر . زیرا ، ترتیب ایدن و ترتیب
 اوزره حصوله کله لرینی قصد ایدن اولمقسزین بر شیتک محدثسز (تصادفی) وقوعی تقدیرنده ،
 اونک آنجاق موجود اولان حال (کیفیت) اوزره حصوله کلوب او حالده قلماسی ، اوکا
 مخالف اولدیغنی حالده وقوعی جائز اولان دیگر کیفیتلرک حصوله کله مه سی ، تقدم
 وتأخر لرینک جائز اولماسی لازم کلیر . ایشته بونلرک بو خصوصلرده کی احتیاج لری ،
 هر برینک مرتب و محدثلری بولندیغنی کوسته ریر .

زیرا توپراق سالله سیله ماء مهینک بر چوق هیئت و کیفیتله قابلیتی واردر . ماء مهین
 ایله سالله طین ، او هیئتلردن هیچ برینی کندیله کلرنندن اقتضا ایتزلر . بو هیئتلردن هیچ
 برینک او ماده لر اوزرنده تصادفی اولارق حصوله کلش اولماسی ده جائز دکلدیر . زیرا
 ماده نک او هیئتدن غیرینه احتمالی واردر .

ایمدی ، ۱ - دیگر جسملرده بولونمايوب يالكز کنديسنه خاص اولان هيئتده انسانك بولنديني حالي ۲ - سمع ، بصر ، شم ، حس و ذوق کبي اونك احتياجلري ايچون حاضرلامش آلتلري ۳ - احتياج مس ايتدکجه حصوله کلهجک ترتيب اوزره حاضرلامش غذا آلتلري - مثلا چوجق سوت امه زماننده ، امزيره نه کندي آراسنه کيرهجک و بو صورتبه غدادن منع ايدهجک ديشدن خالي بولنيور . بو حالدن کيچوب غدائي اوکوتمک صورتيله انتفاع ايدهجک و آنجاق بو صورتبه مقصدی تأمين ايدهجک غدائه محتاج اولديني زمان احتياجي نسبتند طحن آلتلريه تجهيز اولنيور - ۴ - معده ، کندينه واصل اولان غدائي پيشيرر ، هراعضانك قوامي تأمين ايدين مقداري ايرشديرمک ايچون تهيه ايديلن اک دار يوللردن ، تاساج و ترناقيره وارنجيه ، هراعضايه کيده بيلاهجک درجهده لطافت و يريور ، ۵ - قلبدن کندينه واصل اولان حرارتبه معده يي تسخين ايچون تهيه اولنان قاراجکر ، ۶ - قلبده اولان صيچاق بخاري اخراج ، منخرک جذبيله سرين هوادن اعتدال ويرهجک مقداري ادخال ايچون ، حاضرلامش آق جکر ، ۷ - کندينه مخصوص مجرادن ، غدانك حاجت مقدارندن فضله سي ، چيقمق ايچون حاضرلامش آلتلر . والحاصل انساني ، تصادف اثری اولارق وقوع بولماسی امکانسز اولان کندينه مخصوص وظيفه تعينه مقوم و مرتبدين مستغني اولميان ، تعدادی اوزون سورهجک حاللريه ، بولويورسهق نتیجهده ظاهر اوليورکه - تأمل ايدين هرعاقل عندنده ، مطلوب پلان دائره سنده ترتيب ايدين و ترتيبی قصد ايدين مدبر وباني اولقمسزين ايسته نلديکي بنا ميدانه کلهديکي کبي - يوقارنده تعداد ايتديکمز حاللرک دخي ، مدبر و صانعسز سلاله طين ايله ماء مهينده کندي کندينه انقساملري و ترتيب اوزره حصوله کلهلري ممکن اولاماز .

صوکرأ ، الله تعالى « ان في خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار لآيات لاولى الاباب : ير وکوکلرک خلقنده ، کيجه وکوندوزک اختلافنده عقل صاحبلري ايچون شهبسز پک چوق آيتلر واردر . سورة آل عمران ، آيت ۱۹۰ » قوليله ايضاحتی تزويد ايتدی . اونلره افلاکک حرکتی ايله ، انتفاعلري شهبسز اولان مصلحتلرنده محتاج اولدقلري مقداره ، دلالت ايتدی . انسانلرک استراحتی و محصولاته فضله کلن کونش حرارتی سرينه تمهسي ايچون ياراديلان کيجه ايله ، مخلوقاتک داغلوب حرکت ايتملري ومعيشتلري اوغرنده طاقتلري قدر چالشمه لري ايچون ياراديلان کوندوز کبي .

اگر اونلرک بوتون وقتلری کیجه اولسه ایدی، کندیلرینی ایشلرندن آلیقویان و منفعلترینی ادرا کدن منع ایدن قارا کلق، اونلره ضرر ویرردی. کذا بوتون وقتلری کوندوز اولسه ینه متضرر اولورلردی. کوندوزک ضیاسی، حرصلری سائقه سیله، اونلری معیشت ایچون طاقتلری فوقنده چالیشمه یه دعوت ایدردی. نهایت راحتلرینک آزلی هلاکلرینه سبب اولوردی. بوکا بناء، اونلره چالیشمه لری ایچون، طاقتلری مقدارینی کچمه یه جک درجه ده، و قتلرندن بر قسمی کوندوز، کذا حاجتلری مقدارندن آز اولماق اوزره بر قسمی کیجه قیلندی. بوضورتله حاللری اعتدال کسب ایتسون، کیجه و کوندوزده اولان حرارت و برودتن، کندیلرینک، محصولات و حیوانلرینک صلاحی مقدارنده استفاده لری تأمین اولنسون. بونلرک جمله سی مخلوقاته رفق و ملایمت ایچوندر.

کذا مخلوقاتی احاطه ایدن رنگ، اونلرک کوزلرینه ملایم کلن رنگدن یارادیلدی. اکر محیط رنگی شیمدی اولاندن باشقه رنگ اولسه ایدی کوزلرینی افساد ایده جکدی. افلاکک حادث اولدیغنه ایسه، جناب الله، یوقارنده ذکر ایتدیکمز وجهله، هیئتلرینک اختلافی و حرکتلرینی دلیل اولارق کوستردی.

جرملرینک بیوک و آغیر اولماسیله برابر، یر و کولرک و اونلرده اولان نوامیسک، الله تعالینک امساکنه (یرلنده طوماسنه) محتاج اولدقلرینه ده شو: «ان الله یمسک السموات والارض ان تزولا ولئن زالتا ان امسکهما من احد من بعده انه کان حلیمًا غفورًا: الله تعالی، یر و کولگری اوینامقدن منع ایدیور. اکر (یرلندن) قایارلرسه اللهدن باشقه هیچ کیسه اونلری (یرلنده) طوتاماز. سوره فاطر، ۲۱» آیت ایله دلالت ایتدی. بوضورتله الله تعالی بزه، بونلرک یرلنده دورمالری کندندن غیرسی طرفندن اولمادیغنی و دوردیران اولماق سزین دورمالری ممکن اولمادیغنی بیلدیردی.

صوگرا فیلسوفلرک، طبیعته قائل اولارق، اشجار و اونلرذن چیقان میوه لرک آتجق یر، صو، آتس و هوانک تأثیریه حصوله کلدیکی حقه ده کی دعوالرینک فسادینی بزه، «و فی الارض قطع متجاورات و جنات من اعناب و زرع و نخیل صنوان و غیر صنوان تسقی بماء واحد و بفضل بعضها علی بعض فی الاکل: برده برینه یششک (اراضی) پارچه لری، اوزوم باغلی اکین (تارالاری) برچوق کونولکی یاخود بر کونولکی خرما آغاچلری وارد. عینی صو ایله صولانیورلر، بویه ایکن یمککک خصوصنده بعضیسنی بعضیسنندن

دكرلى قىليورز « قوليله تنبيه ايتدى . وارقاسندن « ان فى ذلك لايات لقوم يعقلون : تعقل ايدن قوم ايجون بونده آيتار واردر . سورة الرعد ، آية ۴ » بويوردى .

صوكر ا الله تعالى خلقنه ، كندينك وحدانيتنى ، افعالينك انتظام وترتيب دائره سنده جريان ايمه سى ايله ، تنبيه ايتدى . افعالنده شريكى اولمادىغى ده « لوكان فيهما الهة الا الله لفسدتا : اكر يرانله كوكده الاهدن باشقه الهلر بولنسه ايدى ، ير ، كوك بوزولورلردى . سورة الانبياء ، آية ۲۲ » قوليله بيان ايتدى .

تعدادالئك فسادى موجب اولماسى شوندىنر : چونكه ، اكر ايكي اله (ياخود بردن فضله اله) اولسه ايدى بونلرلك افعالى نظام دائره سنده جريان ايتزدى وهىچ بر فعل صاعلام اولارق تمامالنامازدى . يكدىكربنه قارشى ممانعته قدرتلرى اولوب ، افعالده تمانع ايتدكلزى تقديرده يا هرايكيسنه ياخود برينه عجز لاحق اولوردى . زيرا بونلردن هر برى ، ديكربنك قادر اولدينى شيئه ، بدليت طريقيله ، يا قادر اولور يا اولماز . اكر بدليت طريقيله هر برى ديكربنك قادر اولدينى شيئه قادر ايسه ، بونلردن هىچ برى ، كنديسنه بر اقلماز دجه ديكربنك قادر اولدينى فعلى ياپاماز . هىچ برى ، ديكربى كنديسنه ترك ايمه دجه هىچ برايش ياپامبورلرسه هر برينك ديكربنى اوفعلدن منع ايمه سى ده جائز ديمكدر . منع اولماسى جائز اولان وديكربى كنديسنه بر اقلماز دجه (يول قويمادجه) ايش ياپامايان ايسه ، عاجز مدبردر .

اكر هىچ برى ديكربنك مقدورى مثله ، بدليت طريقيله ، قادر دكلسه هر ايكيسنك عاجز اولماسى و قدرتلرينك حادث اولماسى لازم كلير . عاجز ايسه نه اله ، نه رب اولماز .

صوكر ا ، ابتداء خلقتى اقرار ايتديكلرى حلاله اعاده يى انكار ايدنلره قارشى ، جناب الله اعاده نك جوازينه تنبيه ايتدى . واونلر اعاده يى استبعاد ايله ، چورومش كميكلرى كيم احيا ايدنه جك ؟ ديدىكلرى زمان « قل يحييها الذى انشاها اول مرة وهو بكل خلق علم : ايلك دفعه ده انشاء ايدن ، اونلرى احيا ايدر او هر بر مخلوق بيله ندر ، جوايى وير . » بويوردى . صوكر ا بونى اونلره « الذى جعل لكم من الشجر الاخضر نارا فاذا انتم منه توقدون : اويله ذات كه ، سنك ايجون ياش [يشيل] آغاچدن آتش چيقاردى وسز اوندن ياقوب دوريبورسكز .

سورۃ بس ، آيت ۸۰ « قوليله ايضاح ايتدى . ياش ويشيل ايكي آعاج اولان وروزكار سبيله برى ديكرينه سورتولونجه توتوشان عشر ايله مرخ [۱] دن آتش چيقارمه كيفيتنى مشاهده ايتملىرى ، چورومش واولانمش كميكلره ، پارالانمش دريلره حياتى اعاده ايتمه نك جوازينه دليل كوستردى .

صوكر ا عبده اصنامه ، باشلرینه قافارق ، كندى يونتدقلىرى شيلره عبادتك فسادينى « اتعيدون ماتختون : يونتديغكز شيلره مى عبادت ايدپورسكز ؟ سورة الصافات ، آيت ۹۵ « قوليله تنبيه ايتدى ، وارقاسندن « والله خلقكم ماتعملون : الله سزى وياپديغكز شيلرى خلق ايتدى » بويوردى . اصنامه عبادتك فسادينى و صملره دكل بلكه كنديسنه عبادت واجب اولديغنى اونلره بيان ايتدى . اكر سزك يوتما كز اولمقسز شين صنم ، صنم اولمپورسه ، اللهك خلقى تعلق ايتمكسز ، بولنديغكز صورت وهيتلرله ، سزك توكون ايتمه ، جككز اولويتله ثابت اولور . بناء عليه بن سزى و سزك نحتكزى ياراتمق صورتيله يونتديغكز شيلرى خلق ايتمش اولديغمدن ، عبادته اونلردن زياده لايقم . زيرا سزى صنم يايجه به مقتدر واونلره متمكن قيلان بنم .

صوكر ا رسل كرامنى انكار ايدنلرى رد ايتدى . « وما قدروا الله حق قدره اذ قالوا ما انزل الله على بشر من شىء قل من انزل الكتاب الذى جاء به موسى نورا وهدى للناس : اللهم حقيقه تقدير ايتمه ديلر ، زيرا ، الله بشردن كيمسه يه هيچ برشى ازال ايتمه دى ، ديديلر ، نور وانسانلره هدايت اولارق موسانك كتيرديكى كتابى كيم ازال ايتدى ؟ دى . سورة الانعام ، آيت ۶۰ « و رسلا مبشرين و منذرين لئلا يكون للناس على الله حجة بعد الرسل : پيغامبرلردن صوكر ا ، انسانلرك الله قارشى عذرلرى (حجتلىرى) بولماسون اچون ، مژده لين وانذار ايدن رسوللر (كوندردى) . سورة النساء ، آيت ۱۶۴ «
[مابعدى وار]

[۱] عشر (زفروزنده) ، مرخ (امر و زننده) اسكیده عربلرك آتش چيقارمق اچون قوللانديقلىرى ايكي آعاجدر . فقط عشر خطا اوله رق عفار يرينه دوشمش اولسه كرك . چونكه عربلر يئننده ، چابوق توتوشماق ايله معروف ايكي آعاج مرخ ايله عفا درر . بولرله ، مثل ضرب ايدپورلر : فى كل شجر نار ، استمجد المرخ والعفار .